

і самореалізації дозволяє якісно підвищувати рівень сучасної освіти, особливо якісний аспект роботи вчителів української мови і літератури як професіоналів високого рівня.

Узагальнюючи результати досліджень, можна зробити такі висновки: якісний підхід до навчання і виховання підростаючого покоління рідній мові та літературі забезпечує наявність банку проблем, пов'язаних з творчим самовираженням особистості в цілому. На шляху до творчого самовираження у професійній діяльності особистості вчителя української мови і літератури існують численні проблеми, пов'язані з оптимізацією часу та обсягами необхідного матеріалу. Проте результат — особисте задоволення від професійного зростання — не примусить на себе чекати, як і гармонія та задоволення від життя.

Розподілити напрямки розвитку вчителів української мови і літератури треба відповідно до ланок системи ППО, враховуючи основу діяльності словесника в загальноосвітньому навчальному закладі як поля для творчого самовираження у практичній діяльності.

Актуалізації вимагає проблема передання вчителем досвіду творчого самовираження не лише колегам, а й учням. Чим доступнішим стане механізм передачі, тим легшим буде шлях життєпроекування сучасної молоді, їх подальшої самореалізації. Це питання потребує уваги з боку науковців і вчителів-практиків.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти досліджуваної проблеми. Залишаються актуальними і потребують відповідної уваги з боку педагогічної науки такі напрями дослідження проблеми творчого самовираження вчителя української мови і літератури у професійній діяльності, як: психолого-педагогічні проблеми готовності шкіл та інститутів ППО до створення належних умов для творчого самовираження вчителів української мови і літератури; педагогічні засади творчого самовираження учасників освітнього процесу; модернізація ППО на етапі реформування освіти. Необхідним є також обмін досвідом з розвитку особистісного потенціалу, самореалізації особистості за кордоном.

Перспектива подальших наукових розвідок щодо пошуку можливих шляхів підвищення якості професійної діяльності у контексті сучасних освітніх трансформацій забезпечить для вчителів української словесності якісний рівень роботи, сприятиме підвищенню професіоналізму, уможливить більш повну реалізацію чинної нормативної бази освітньої системи і творче самовираження у професійній діяльності.

Ірина КУСТОВСЬКА

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті висвітлюються особливості дистанційної освіти як сучасної технології підготовки майбутніх економістів в Україні. Акцентується увага на традиційних і новітніх методах і технологіях навчання в дистанційній освіті.

На сучасному етапі розвитку в Україні активно впроваджується нова форма здобуття знань — дистанційна освіта (ДО), насамперед вища. Остання допомагає отримувати дипломи бакалаврів, спеціалістів та магістрів людям різного віку, не відриваючись від роботи, не витрачаючи багато часу на поїздки до навчального закладу для складання сесійних заліків та іспитів, економлячи фінанси як фізичних осіб, так і ВНЗ. ДО розвивається у світі протягом багатьох років і довела свою ефективність.

Проблеми становлення та розвитку ДО у галузі підготовки майбутніх фахівців свого часу досліджували багато науковців, серед яких Н. Абашкіна, В. Баркасі, С. Батишев, Е. Берднова, Н. Беседін, А. Булгаков, А. Вербицький, Е. Гапон, Г. Гнітецька, Л. Григорьєва, Р. Гуревич, А. Дружкін, Л. Жовта, Н. Іщук, Н. Климова, Т. Конюх, В. Корсунов, Е. Мірошніченко, Н. Ничкало, Г. Романова, О. Пехота, В. Сисоєва, М. Сметанський, О. Смілянець, М. Солдатенко, В. Стасюк, Е. Сурков, Б. Сусь, О. Тогочинський, А. Усова, А. Федорченко, Т. Шамова, В. Шахов та ін. Проте нині залишається багато питань, які вимагають більш ретельного вивчення для органічного та ефективного впровадження ДО в практику вищої професійної освіти в Україні.

Метою нашої статті є аналіз дидактичних можливостей дистанційної освіти для покращення процесу підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах України.

Основним завданням статті є порівняння традиційних та новітніх методів та технологій у контексті ДО під час підготовки майбутніх економістів.

Поняття «дистанційна освіта» сприймається неоднозначно. Насамперед — це можливість отримати вищу освіту не лише в стінах навчального закладу, а й за його межами.

Вивчаючи досвід впровадження ДО у вітчизняній освіті, зауважимо, що географія освітніх послуг ВНЗ завдяки такому виду освіти суттєво розширюється, чого ніколи не відбулося би під час організації стаціонарного навчання. Регіональні представництва або навчальні чи консультативні центри, завданням яких є організація взаємодії між викладачами та студентами, узгодження та контроль навчальної діяльності останніх, охоплюють територію майже всіх регіонів України, незалежно від того, де розташований ВНЗ.

ДО є універсальною формою навчання, що базується на використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також технічних засобів, які створюють для студента умови вільного вибору освітніх дисциплін та діалогового обміну з викладачем. При цьому процес навчання не залежить від розташування студента в просторі і часі.

Дистанційна форма навчання — це отримання освітніх послуг без відвідування ВНЗ, за допомогою сучасних інформаційно-освітніх технологій та систем телекомунікації — таких, як електронна пошта, телебачення, Інтернет. ДО можна використовувати не лише у ВНЗ, а й для підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців. Враховуючи потреби у якісній освіті в регіонах, така освіта дуже скоро посяде важливе місце на ринку освітніх послуг.

ДО дозволяє отримати університетський диплом всім, хто з будь-яких причин не може навчатися стаціонарно. Це нині дуже актуально, особливо коли виникає проблема підготовки та перепідготовки фахівців. ДО відкриває великі можливості для студентів-інвалідів. Сучасні інформаційні освітні технології дозволяють навчатися незрячим, глухим тощо.

Дистанційно пропонуються багато навчальних дисциплін, але в переважно це ті, що колись вивчалися заочно. Дуже мало ВНЗ пропонують дистанційне вивчення іноземних мов. І це зрозуміло, адже мова є насамперед засобом комунікації і повинна вивчатися з опорою на щоденну практику, якої бракує під час дистанційної освіти. Ця проблема стає неактуальною з розвитком новітніх інформаційних технологій і засобів комунікації.

ДО на сучасному етапі — це навчання за допомогою засобів телекомунікацій, під час якого учасники навчально-виховного процесу, котрі віддалені один від одного, створюють освітню продукцію і якісно покращують свій освітній рівень. Основними технологіями ДО є технології і застосування ресурсної бази Інтернету. Тому дуже часто ДО ще називають Інтернет-освітою. Такий вид освіти може бути або повністю дистанційним (використовуються електронна пошта, чат-взаємодія, відеозв'язок), або стаціонарно-дистанційним (навчання поділяється на очний курс і дистанційний курс з навчальної дисципліни), або може доповнювати очну форму деякими параметрами (часткове використання ресурсів Інтернету для доповнення навчального матеріалу та організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів).

В системі ДО реалізується процес дистанційного навчання для досягнення і підтвердження студентом визначеного освітньо-кваліфікаційного рівня, який утворює основу подальшої творчої і трудової діяльності.

ДО відрізняється від традиційної форми навчання. Проте, дистанційне навчання повинно не конкурувати з нею, а існувати поряд, своїми інформаційними засобами доповнюючи наробки традиційного навчання.

Відмінними рисами ДО є:

- можливість збереження і поширення накопиченого педагогічного досвіду з розвитком інформаційних технологій у сфері освіти;
- можливість організації загальноукраїнського та міжнародного співробітництва і наповнення інформаційного простору дистанційними курсами з наданням швидкого доступу до інформаційних ресурсів викладачам, студентам та економістам ;
- можливість створення віртуального університету з доступом до бібліотек та мереж навчальних структур, які йому підпорядковуються, із взаємною акредитацією курсів;
- можливість проведення занять для слухачів дистанційних курсів у зручний для них час, зручному місці і темпі завдяки реалізації принципу індивідуального підходу до навчання;
- можливість опанування декількох незалежних навчальних курсів та одночасне користування джерелами навчальної інформації (електронними бібліотеками, базами даних і знань);

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

– можливість здійснення навчання категоріями осіб, які не мають змоги отримати її традиційно поширеними способами, а саме: молодими людьми, які не можуть отримати освітянські послуги в традиційній системі вищої освіти через обмеженість її пропускну здатності; особам, які проживають у віддалених регіонах країни; солдатам і офіцерам армії та ВМС; особам, котрі через різні причини поєднують навчання з роботою; спеціалістам, які вже мають вищу освіту і бажають набути освіту ще одну; студентам, що прагнуть отримати паралельно другу вищу освіту; особам, котрі мають медичні обмеження для отримання освіти в стаціонарних умовах, та іншим категоріям населення;

– завдяки своїм особливостям ДО сприяє формуванню людини, котра має здатність не привласнювати, а самостійно здійснювати нові науково-технічні та економічні дослідження, розкриває її творчі здібності, що забезпечить її конкурентоспроможність в сучасних умовах ринку, при цьому надається можливість постійного самовдосконалення і навчання за індивідуальним графіком;

– головним суб'єктом ДО є студент, який повинен проявляти більшу наполегливість в прагненні до знань, організованість, уміння працювати самостійно, а також мати навички роботи з комп'ютером і засобами телекомунікацій;

– можливість за допомогою ДО надати освітні послуги великій кількості людей при мінімальних витратах, що забезпечується ефективним використанням навчальних територій, технічних засобів, передбачаючи концентроване та уніфіковане подання навчальної інформації і множинний доступ до неї;

– можливість поступової трансформації національної системи освіти до системи відкритого типу, що передбачає вільне користування інформаційними ресурсами, особистісну спрямованість процесу навчання, партнерство викладача і студента у процесі отримання знань.

У навчальному процесі ДО використовуються як традиційні, так і інноваційні засоби навчання, які ґрунтуються на застосуванні сучасних інформаційних технологій і комп'ютерної техніки, а також останніх досягнень у сфері освітніх технологій.

Під час отримання ДО засоби навчання значно ширші порівняно з традиційною формою навчання. До них відносять:

– електронні версії друкованих видань та підручників, представлені в уніфікованій формі HTML-коду;

– комп'ютерні навчальні системи з використанням динамічних форм навчання;

– засоби проведення лабораторного практикуму в режимі реального часу засобами відео-інтернетного комплексу з безпосередньою участю студента у роботі;

– навчальні аудіо та відео матеріали в поєднанні з електронними тренажерами з метою дистанційного виконання практичних та лабораторних робіт;

– навчально-методичне забезпечення для проведення практичних занять і лабораторних робіт у поєднанні з відповідними розділами теоретичних курсів;

– контрольні роботи для студентів дистанційної форми навчання з механізмом перевірки і захисту виконаної роботи в режимі реального часу;

– розроблені тести за матеріалами тем, модулів, семестрів, загального курсу дисципліни з метою дистанційної перевірки знань у реальному часі;

– засоби проведення інтерактивних (у віртуальному класі) та колективних (участь у дискусіях, формах і чатах) занять;

– засоби організації проведення семінарів та колоквиумів;

– засоби проведення дистанційних консультацій студентів з викладачами;

– засоби здійснення контролю успішності студентів на основі реалізації модульно-рейтингової системи, що була запроваджена у навчальний процес ВНЗ;

– засоби аналізу успішності слухачів курсів;

– засоби проведення Інтернет-конференцій з наукової тематики;

– засоби реалізації розсилки наукового, навчального та художньо-публіцистичного матеріалу;

– засоби авторизації та ідентифікації студента в процесу його навчання;

– засоби спілкування студентів між собою (форуми, чати між студентами);

– засоби розробки і розміщення власної web-сторінки студентів на сайті дистанційного навчання;

- засоби проведення голосувань між слухачами дистанційних курсів з найбільш актуальних питань;
- можливості придбання додаткових навчальних матеріалів засобами web-магазину, реалізованому на сайті дистанційного навчання;
- засоби організації навчального процесу слухачів дистанційних курсів (своєчасне інформування, ведення залікової книжки і щоденника);
- засоби культурного відпочинку студентів (вікторини, інтелектуальні та логічні ігри, шахмати, кросворди тощо).

Отримавши навчальні матеріали в електронному чи друкованому вигляді з використанням телекомунікаційних мереж, студент може оволодіти знаннями та формувати професійно значущі вміння та навички вдома, на робочому місці чи у спеціальному комп'ютерному класі в будь-якій місцевості.

Комп'ютерні системи можуть проєкцезаміняти, виявити помилки, дати необхідні рекомендації, здійснити практичне тренування, відкрити доступ до електронних бібліотек, за лічені секунди знайти необхідну цитату, абзац, параграф чи розділ книжки, виділити в ньому головне. Навчальні курси супроводжуються ігровими ситуаціями, забезпечені термінологічними словниками і відкривають доступ до основних вітчизняних та міжнародних баз даних і знань на будь-якій відстані і в будь-який час.

Враховуються індивідуальні особливості, потреби, темперамент і зайнятість студента. Він може вивчати навчальні курси у будь-якій послідовності, швидше чи повільніше. Все це робить дистанційне навчання якіснішим, доступнішим і дешевшим за традиційне.

ДО відповідає всім вимогам статті 41 Закону України «Про вищу освіту»: навчально-виховний процес під час ДО забезпечує можливість «здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах; інтелектуального, морального, духовного, естетичного... розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [1]. Навчальний процес здійснюється у формах навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки і контрольних заходів.

Серед технологій ДО розробляються і впроваджуються переважно новітні технології, що активізують навчально-виховний процес, роблять його індивідуальним й особистісно спрямованим. Серед таких розвиваються кейс-технології, які ґрунтуються на самостійному вивченні друкованих і мультимедійних навчально-методичних матеріалів, проте, суттєва роль відводиться очним формам занять (установчі лекції, активізуючі семінари, тренінги, консультації та контрольні зрізи). Нині акцент впровадження кейс-технологій у процес ДО переводиться у площину відео- та віртуального навчання. Ці технології дають змогу зберегти повноту і системність вивчення навчальної дисципліни в умовах значного скорочення очних контактів з викладачем і відриву від фундаментальних навчальних бібліотек (або заповнити такий недолік бібліотек, як відсутність необхідної навчальної літератури); впроваджують суттєву інтерактивність всіх матеріалів, що в свою чергу стимулює активну самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів; орієнтує навчальну діяльність у професійному напрямку [2].

Дистанційна освіта передбачає також застосування комп'ютерних мережевих технологій, які характеризуються широким використанням навчальних програм та електронних підручників, що є доступними за допомогою глобальної (Інтернет) та локальної (Інтранет) комп'ютерних мереж. Ці технології не відкидають очних контактів між викладачем і студентом, проте їхня кількість ще більше зменшується. Основою таких технологій є розробка спеціальної системи навчально-методичних матеріалів, що розміщуються на сервері і є доступними після підписання угоди для самостійного опрацювання. Через Інтернет студент має можливість зв'язатися з викладачем, пройти проміжні і підсумкові тести. Щодо іспитів, то вони здаються лише в очній формі у найближчому координаційному центрі [2].

Широко застосовуються технології використання телемережі і супутникові канали передачі даних, що робить навчання більш оперативним і наочним. Однак не завжди ВНЗ має можливості для розвитку внутрішнього телебачення чи ретранслювати навчальні програми в ефір, не кажучи вже про те, щоби використовувати супутник для цілеспрямованого передавання навчальних матеріалів.

Сучасна педагогіка використовує певні основні методи ДО:

Лекції ДО, на відміну від традиційних аудиторних, виключають живе спілкування з викладачем. Проте вони мають і деякі переваги. Для запису лекцій використовуються дискети, CD-ROM-диски тощо. Використання новітніх інформаційних технологій (гіпертекста, мультимедіа, ГІС-технологій, віртуальної реальності та ін.) робить лекції виразними та наочними. Для створення лекцій можна використовувати всі можливості кінематографа: режисуру, сценарій, артистів тощо. Такі лекції можна слухати у будь-якій час і на будь-якій відстані. Крім того, немає необхідності конспектувати матеріал.

Консультації ДО є однією з форм керівництва роботою студентів і надання їм допомоги під час самостійного вивчення дисципліни. Використовується телефон, електронна пошта. Консультації допомагають педагогу оцінити особистісні якості студента: інтелект, увагу, пам'ять, уяву і мислення.

Лабораторні роботи ДО використовують для практичного засвоєння матеріалу. В традиційній освітній системі лабораторні роботи вимагають: спеціального обладнання, макетів, імітаторів, тренажерів тощо. Можливості ДО надалі можуть істотно полегшити проведення лабораторного практикуму за рахунок використання мультимедіа технологій, ГІС-технологій, імітаційного моделювання тощо. Віртуальна реальність дозволяє продемонструвати явища, що у звичайних умовах продемонструвати дуже важко або й неможливо.

Контрольні роботи ДО — це перевірка результатів теоретичного і практичного засвоєння студентом навчального матеріалу та рівня сформованості професійно значущих та інших вмінь і навичок.

Щодо професійної підготовки дистанційним шляхом, то всі наведені вище технології можна використовувати з максимальним позитивним результатом. Прикладом цьому є навчально-методичні розробки Каліфорнійського університету (США) з вивчення іноземних мов дистанційно. Американці вже 15 років навчають як своїх співвітчизників, так і громадян інших країн іспанській, англійській, французькій, російській мовам. Основою курсу є спеціально розроблений електронний підручник з окремо розробленими практичними завданнями, які доступні через Інтернет. Підручник містить основні положення фонетики, граматики, лексики, синтаксису, викладені у формі «пояснення — запитання — відповідь». Підсумковим є проходження тесту в режимі он-лайн. Абітурієнт, щоб отримати доступ до електронних навчально-методичних матеріалів, повинен заповнити анкету і дати згоду на реєстрацію його як студента курсів. Навчання оплачується через Інтернет. Недоліком такої системи є те, що мало приділяється уваги методичній допомозі студенту. Не завжди можна зрозуміти суть завдання чи викладеного матеріалу, тим більше, що ці матеріали пропонуються або англійською, або, наприклад, російською, в разі вивчення англійської чи іспанської російськомовним студентом виникають мовні перекладацькі казуси, а керівництва чи пояснення, як користуватися підручником чи як виконувати завдання, не додається.

Беззаперечно, курс розроблений дуже цікаво, в ньому є елементи мультиплікації та аудіоматеріали, можливість відвідування он-лайн-конференцій, встановлений графік проведення он-лайн-консультацій, у т. ч. у відеорежимі. Використаний принцип поступовості у навчанні й індивідуалізації, тобто студент сам обирає швидкість, з якою він опрацьовує навчальний матеріал; у разі негативних результатів тестування, комп'ютер пропонує повторити той матеріал, якому студент під час тестування зробив помилки. За навчанням стежить тьютор і координує діяльність студента. Однак варто зауважити, що виконують вони свою роботу переважно формально, маючи в наборі багато можливих варіантів «відписок». Ця методика заслуговує на більш ретельне вивчення, проте, як вирішується проблема формування професійно важливих вмінь та навичок американці не пояснюють.

Таким чином, можемо констатувати, що ДО нині є однією із прогресивніших технологій підготовки майбутніх фахівців, що дає змогу вчитися протягом всього життя та оперативно реагувати на зміни у соціальній картині суспільства. Вона надає широкі можливості для застосування традиційних технологій навчання, а також є полігоном для випробовування новітніх технологій, у т. ч. інноваційних комп'ютерних. ДО поєднує в собі використання добре відомих нам методів навчання та інформаційних технологій, що утворюють цілісний комплекс, спрямований на підготовку професійно компетентного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» (Із змінами, внесеними згідно із Законом №380-IV (380-15) від 26.12.2002). // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 20.
2. <http://www.vntu.org.edu>.
3. http://www.distance_learning/unesco.edu.org.eu.

Олег ТРЕМБОВЕЦЬКИЙ

УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні шляхи удосконалення роботи з розвитку професійної спостережливості в курсантів. Визначено необхідність підвищення спрямованості педагогічного процесу з метою розвитку професійної спостережливості в курсантів, використання організаційного потенціалу та удосконалення змісту програм і занять з окремих навчальних дисциплін.

У наш час важливою складовою професійної підготовки майбутніх захисників кордону є формування у них професійних якостей, що необхідні офіцерам Державної прикордонної служби України (ДПСУ) при виконанні поставлених перед ними завдань. У військовій педагогіці є роботи з питань окремих складових професійної підготовки різних родів військ Збройних Сил України. Зокрема, Ю. О. Овчаренко досліджував психологічні особливості професійної самосвідомості військовослужбовців військ протиповітряної оборони, А. С. Окіпняк — педагогічні умови формування професійних якостей у військовослужбовців-водолазів, Т. О. Шаргун — формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів залізничного транспорту.

Стосовно професійних якостей офіцера-прикордонника, необхідно зазначити, що вони розглядаються в дослідженні А. О. Афанасьєва про психологічні основи становлення військово-професійної відповідальності у курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ), В. О. Балашова — про формування професійних якостей у курсантів-прикордонників у процесі професійного навчання, А. М. Ващенко — про формування професійної мобільності майбутніх офіцерів у процесі навчання у військових вищих навчальних закладах (ВВНЗ), О. В. Винограда — про педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців-кінологів у процесі навчання [43], О. В. Діденка — про педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів, В. Г. Кельбя — про виховання професійних якостей у майбутніх офіцерів оперативно-розшукових органів прикордонних військ України, А. А. Кучеренка — про педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності.

Вивчення усіх видів професійної діяльності офіцерів-прикордонників (підрозділів прикордонного контролю, оперативно-розшукових органів, підрозділів охорони державного кордону, виховних структур), аналіз посадових інструкцій, функціональних обов'язків, анкетування, спостереження, оцінка складності службових завдань, аналіз умов повсякденної діяльності свідчить про важливу роль такої однієї з найбільш важливих професійних якостей офіцера, як спостережливість. Вона забезпечує успішність результатів та ефективність діяльності з охорони державного кордону, без неї офіцер-прикордонник не може в повному обсязі виконувати свої обов'язки. Проте наукових робіт, присвячених дослідженню ефективних педагогічних шляхів формування в курсантів спостережливості, немає.

Метою статті є визначення шляхів удосконалення роботи з розвитку професійної спостережливості в курсантів-прикордонників.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, вивчення досвіду роботи і поглядів викладачів ВВНЗ показав, що професійна спостережливість є складною самостійною професійною якістю, для розвитку якої в слухачів і курсантів необхідні певні педагогічні умови. У визначенні цих умов важливе значення має урахування досвіду офіцерів-прикордонників, котрі мають розвинену якість професійної спостережливості. У результат бесід з викладачами та офіцерами Ізмаїльського, Мостиського, Мукачівського та Чопського прикордонних загонів з'ясувалося, що 38% викладачів підтримують думку про те, що потрібно врахувати в педагогічній